

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ
ПАРАДИГМИ УПРАВЛІННЯ ГАРМОНІЙНИМ
РОЗВИТКОМ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ**

Дорофєєв О.В. к.е.н., доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Обґрунтовано причини, які зумовили необхідність переходу суспільства до нової управлінської парадигми гармонійного розвитку, досліджено теоретико-методологічні основи формування вказаної парадигми, запропоновано авторське визначення управління гармонійним розвитком аграрного сектору економіки.

Reasons that led to the need to move society to a new management paradigm of harmonious development is grounded, the theoretical and methodological foundations of formation of this paradigm is studied, the definition of copyright management harmonious development of the agricultural sector is proposed.

Постановка проблеми. Основною ознакою кризи сучасної управлінської парадигми розвитку в аграрному секторі економіки можна назвати нездатність суспільства вирішувати нові завдання, що постають на шляху розвитку господарської системи, обмеженої масштабами біосфери. Екологічні екстерналиї ведення сільського господарства в Україні та світі, все частіше не вписуються в систему законів і правил існуючої парадигми. Не дивлячись на те, що К. Маркс попереджав: всяка теорія хороша лише для свого часу [6], суспільство не хоче визнавати, що об'єктивна реальність змінилася і якийсь час воно не звертає уваги на ці аномалії: нові спостереження не відразу усвідомлюються як закономірності, які слід враховувати при прийнятті рішень. Протягом останніх десятиліть констатуються очевидні факти, які переконливо доводять забруднення поверхневих і ґрунтових вод, ерозію ґрунтів і деградацію природних ландшафтів, а також зниження запасів гумусу в ґрунті й його загальної родючості. Економічний детермінізм домінуючої парадигми, який породжує все нові екологічні проблеми, нівелюється шляхом формування системи економічних санкцій і штрафів, віднесення витрат на охорону навколишнього середовища до виробничої собівартості, регулювання цін і митних зборів тощо. Однак результатом зсуву акцентів у бік адміністративних і економічних методів управління є лише тактичний виграш при стратегічному програші – потрібна зміна самої управлінської парадигми розвитку в аграрному секторі економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи означеного напрямку досліджень були закладені Платоном, Аристотелем й іншими видатними філософами свого часу. На сучасному етапі значний внесок у розв'язання означеної вище проблеми зробили Т.А. Акімова, О.Д. Гудзинський, В.І. Геєць, А.І. Іванус, Г.Г. Кірейцев, О.І. Котикова, П.М. Макаренко, Л.Г. Мельник, Ю.Н. Мосейкін, Е.М. Сороко, О.М. Царенко та інші. Водночас, зміна загальної управлінської парадигми породжує необхідність подальшого дослідження й обґрунтування теоретико-методологічних та організаційно-практичних заasad удосконалення механізму управління гармонійним розвитком аграрного сектора економіки.

Постановка завдання. Ціллю статті є обґрунтування необхідності переходу суспільства до нової управлінської парадигми – парадигми управління гармонійним розвитком аграрного сектору економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В процесі формування ринкової моделі економічної системи в Україні, як і в інших країнах, утворених на пострадянському просторі, відбулася інверсія системи життєвих цінностей і пріоритетів. У контексті соціальної психології, відбулася також заміна патернів – набору стереотипних поведінкових реакцій або послідовностей дій, тобто програм поведінки – відносини з бізнес-партнерами, конкурентами, друзями, батьками, дітьми... Основою існуючої управлінської парадигми є доведений до краю раціоналізм, який перетворює прибуток, а точніше його максимізацію, в єдиний критерій економічного успіху, правильності застосування теоретичних моделей ведення справи. Між тим, орієнтація тільки на прибуток спрощує всі мотиви людської діяльності, порушуючи при цьому пропорції господарського життя, оскільки нормою стає перевищення пропозиції над попитом, і, як правило, перебування економіки у невірноваженому стані.

Під впливом домінування цінностей «людини економічної» український аграрний сектор економіки увійшов у процес реформування, орієнтуючись на економічний індивідуалізм. Характерно, що й сучасна економічна освіта в аграрних вузах всіх рівнів є глибоко індивідуалістичною. Коло основних питань тут замикається на індивіді, особистості й її інтересах, наслідком чого стало те, що в економічній науці недостатньо уваги приділяється дослідженням використання суспільних благ, механізмів їхнього збереження та відтворення. Перефразовуючи Марка Твена, можна сказати, що суспільство, яке заклало в основи свого розвитку хибні цінності й мораль, дуже дивується, що прийшло не туди.

Сучасна парадигма управління більшою мірою придатна для використання в простих системах, але вона не відповідає законам і принципам організації складних соціо-еколого-економічних систем. Управління в соціальних системах, не узгоджене із законами природи, стало причиною сучасної системної кризи. Зараз уже мова йде не про окремі кризи – економічну, енергетичну, технологічну, екологічну, – а про єдину системну кризу управління глобальною системою «людина – суспільство – природне середовище» [1].

Розуміючи всю глибину проблеми забезпечення ресурсно-демографічного балансу, починаючи з другої половини ХХ сторіччя вчені різних країн світу почали розробляти теоретичні положення, що лягли в основу концепції стійкого розвитку суспільства, яка наголошує на необхідності збереження ресурсної бази для прийдешніх поколінь при задоволенні існуючих потреб.

Проблема забезпечення стійкого розвитку безпосередньо пов'язана з цілим комплексом економічних і соціально-економічних чинників: виробництвом національного доходу на душу населення; його зайнятстю; чисельністю населення, що живе за межею бідності; рівнем захворюваності; середньою тривалістю життя тощо). Це означає, що показники стійкого розвитку мають визначатися як економічними, так і соціальними параметрами. Причому еко-

логічні аспекти цих параметрів відіграють надзвичайно важливу роль у підтриманні фізіологічних функцій людини (якість продуктів харчування і питної води, чистота повітря для дихання та ін.) або формуванні особистісних характеристик «соціо-» (інформаційний контакт із цілісними природними системами). Однак цим роль природного середовища не вичерпується. Є всі підстави для виділення екологічних факторів, що впливають на стійкість суспільного розвитку, у самостійний блок.

З вищенаведеного можна зробити висновок, що проблема забезпечення стійкого розвитку торкається трьох базових сфер: соціальної, економічної та екологічної.

На думку Л.Г. Мельника, стійкий розвиток може розглядатися як один із станів найскладнішої системи, якою є цивілізація, що розвивається в просторі й часі на нашій планеті. Складність цієї системи є колосальною, адже остання охоплює й складнощі її підсистем – природи, суспільства, економіки. Більш того, згідно принципу емерджентності, симбіоз розглянутих трьох підсистем є більш складним утворенням, яке набуває принципово нових властивостей [3].

Не випадково для графічного зображення стійкого розвитку звичайно використовуються геометричні фігури, які тією чи іншою мірою нагадують тріади: трикутник (де вершини символізують три базові сфери, а сторони між ними відповідають проміжним підсферам) чи сполучення трьох пересічних окружностей (рис. 1).

Рис. 1. Поєднання економічних, соціальних і екологічних цілей в моделі стійкого розвитку

В останні роки, парадигма стійкого суспільного розвитку отримала логічне продовження в концепції гармонійного розвитку, яка безпосередньо пов'язана із теорією й методологією самоорганізації складних, відкритих, динамічних, невірноважених систем. Перехід до концепції гармонійного розвитку став можливий завдяки тому, що в суспільстві поступово формується екологічне сприйняття буття й новий стиль мислення, новий світогляд. Нові парадигмальні погляди заперечують ті методологічні підходи, які розглядають екологічні, економічні та соціальні системи, що взаємодіють, як ізольовані, без урахування їх постійного метаболізму і співвідлеглості. У концепції гармонійного розвитку екологія, економіка і соціум – це не три різні галузі знань і практики, а тісно взаємопов'язані, взаємозалежні, взаємопідлеглі підсистеми єдиного цілого.

Світогляд, притаманний парадигмі гармонійного розвитку окреслюється на основі уявлення про принципово іншу модель зв'язків біосфери і людини. Всі блоки глобальної світ-системи розглядаються як її підсистеми, що діють на основі принципів ієрархії і підпорядкування. При такому підході знімаються серйозні протиріччя між екологічними вимогами та соціально-економічними інтересами. Сучасне споживання і вилучення відновлюваних природних ресурсів (повітря, прісної води, ґрунту, біомаси, біопродукції, біорізноманіття) має обмежуватися можливостями самовідтворення природи, її асиміляційним потенціалом. Таким чином, цілі розвитку економічної системи стають вторинними по відношенню до цілей самозбереження біосфери.

На рис. 2 наведено модель взаємодії людини і біосфери, в рамках якої автор позначає межі підсистем, які в реальності є розмитими, оскільки підсистеми глибоко інтегровані одна в одну. Існування вказаної системної єдності обумовило необхідність проведення досліджень з метою виявлення синтез-факторів, що стимулюють суспільний розвиток в межах біосфери.

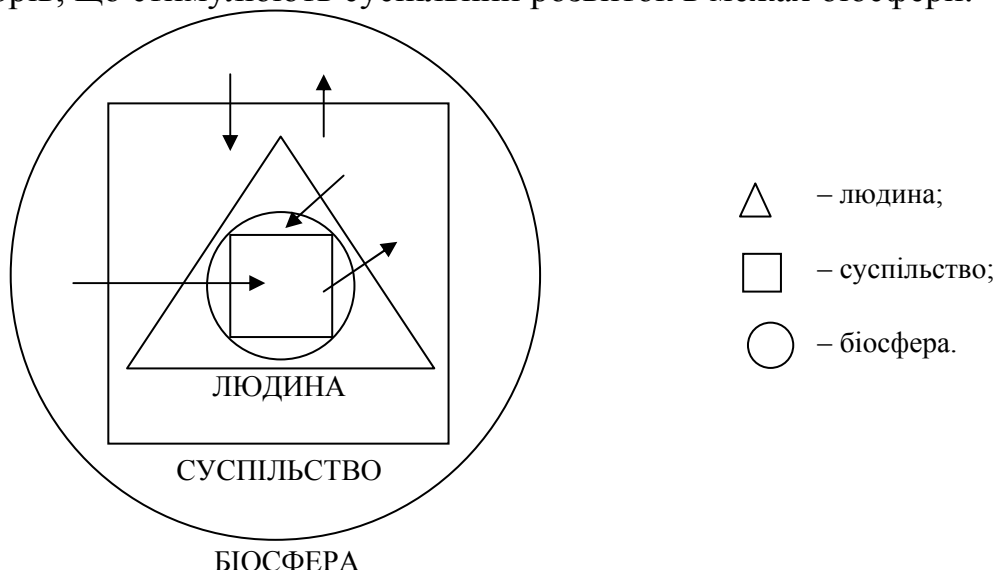

Рис. 2. Модель взаємодії «людина – суспільство – біосфера»

Джерело: [1]

Серед сукупності методологічних проблем, які потребують розв'язання, однією з основних є проблема отримання інформації про стан підсистем. Економічна система, щоб врахувати ліміти і можливості біосфери, повинна орієнтуватися на наукову інформацію, прогнози, які, на жаль, будуються на застарілих галузевих підходах до оцінки природних ресурсів. При оцінці конкретного виду ресурсу, зокрема, не враховуються багатofункціональні впливи вилучення певної його кількості, як для біосфери в цілому, так і для конкретного регіонального природного комплексу і соціуму.

Виходячи із принципів гармонійного розвитку, будь-який суб'єкт господарювання (фірма, завод, місто, країна) має розглядатися як соціо-еколого-економічна система з жорсткою ієрархією цілей розвитку, в основу функціонування якої замість абсолютизації цілей економічного зростання, покладено мету збереження цілісності природного комплексу, середовища проживання,

якості життя в найширшому його розумінні. Таким чином, досягнення цілей економічного розвитку повинно бути регламентовано соціальними та екологічними нормативами. Така економіка вписується в біосферні цикли, зберігаючи середовище проживання для всього живого [1].

Звичайно, викладені положення не є абсолютно новими. Ще Аристотель протиставляв економіку (цілеспрямовану діяльність зі створення благ, необхідних для задоволення природних потреб людини) і хрематистику (діяльність, спрямовану на накопичення багатства), попереджаючи, що скочування до хрематистику є згубним для суспільства [7]. Адам Сміт, один з найвідоміших прихильників класичної економічної теорії, говорив і про те, що ринок може повести суспільство до прірви. Сміт вважав, що творити можуть тільки люди, найвищою мірою моральні, орієнтовані на заповіді Божі. Ринкова економіка, заснована лише на принципах хрематистики, на думку В.Ю. Катасонова, зорієнтована не стільки на виробництво благ, скільки на їх перерозподіл і споживання [4].

У цьому зв'язку особливої значущості набуває методологія, яка спирається на поняття міри, закони гармонії, використовуючи їх в якості інваріантів і аттракторів соціальної системи, основні характеристики якої (матерія і свідомість) природно й органічно поєднуються. Функцію таких вузлів міри як інваріантів системогенезу, аттракторів інтегральних системних показників і характеристик виконують золоті перетини, які є універсальними практично для усіх сфер життя. Орієнтація на них усіх проектів, методологічних і теоретичних концептуальних розробок, моделей, інтегральних показників і мір є гарантом істинності гармонійного розвитку суспільства [5].

Перехід до управлінської парадигми гармонійного розвитку, на нашу думку, пов'язаний з дотриманням трьох головних умов: а) зміною уявлень щодо об'єкта управління; б) зміною цілей розвитку; в) розробленням і дотриманням екологічних і соціальних нормативів (мір).

Виходячи з вищевикладеного, управління гармонійним розвитком аграрного сектора економіки можна визначити як вплив на параметри його складових, функціональні зв'язки між ними, виробничі та інші відносини, що складаються з приводу забезпечення потреб населення у продукції сільського господарства в умовах обмежених природних ресурсів і інших лімітованих чинників навколишнього середовища з метою узгодження екологічних, соціальних і економічних інтересів суспільства. У контексті такого розуміння і згідно з усталеною термінологією можна використовувати більш загальне визначення управління гармонійним розвитком, яке дозволяє розглядати його як найважливіший напрям управлінської діяльності, що вивчає людську поведінку в умовах соціальних та екологічних обмежень. Головним системним об'єктом управління гармонійним розвитком є соціо-еколого-економічна система, що розвивається в умовах вище згаданих обмежень.

Висновок. Основними чинниками, які обумовлюють необхідність переходу суспільства до нової управлінської парадигми – парадигми управління гармонійним розвитком аграрного сектора економіки є: 1) швидке зменшення кількості природних ресурсів, що обумовлює постійне зростання цін

на них і, відповідно, зниження їхньої доступності; 2) формування в суспільстві екологічного сприйняття буття й нового стилю мислення, нового світогляду, згідно якого проблема виживання людства й екологічні параметри якості життя стають пріоритетними, а економічна складова, відповідно до концепції золотого перетину, виконує забезпечувальну функцію; 3) загострення конкурентної боротьби на ринку сільськогосподарської продукції, у зв'язку з чим виробництво органічної продукції стає дедалі важливішим чинником забезпечення конкурентоспроможності підприємств.

Утвердження нової парадигми розвитку суспільства можливе на основі розроблення стратегій і програм, з урахуванням єдності екологічних, економічних і соціальних цілей.

Література:

1.Акимова Т.А. Экономика устойчивого развития: Учеб. пособие // Т.А. Акимова, Ю.Н. Мосейкин. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2009. – 430 с.

2.Завадський Й.С. Управління сільськогосподарським виробництвом у системі АПК: Підручник / Й.С. Завадський. – К.: Вища шк., 1992. – 367 с.

3.Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника та к.е.н., проф. М.К. Шапочки. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 759 с.

4.Погружение в Хрематистику [Електронний ресурс] / economics.kiev.ua – Режим доступу: <http://economics.kiev.ua/index.php?id=1024&view=article>.

5.Резолюция конгресса «Гармоничное развитие систем – Третий Путь человечества», ОДЕССА-2011, 8-10 октября [Електронний ресурс] / instituteofcreativetechnologies.com – Режим доступу: [http://instituteofcreative technologies.com/congress](http://instituteofcreative%20technologies.com/congress).

6.Сороко Э.М. В чем смысл третьего пути? Инвариантные методы обеспечения функционального качества систем через гармонизацию их внутрискруктурного разнообразия / Э.М. Сороко // Гармоничное развитие систем – третий путь человечества. Коллективная монография. Под редакцией д.ф.н. Сороко Э.М., к.э.н. Егоровой-Гудковой Т.И.: – Одесса: Институт креативных технологий, 2011. – С. 7-20.

7.Хрематистика [Електронний ресурс] / uk.wikipedia.org – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D1%80%D0%B5%D0%BC%>.

УДК 658.153

ОБОРОТНІ АКТИВИ ЯК ФІНАНСОВА СКЛАДОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Дроботя Я.А. к.е.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

У статті подано дослідження чинників впливу зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства на обсяги оборотних активів та наслідки даного впливу пов'язані з надлишком або нестачею оборотних активів. Досліджено ризики пов'язані з оборотними активами залежно від зміни їх ліквідності.

The article presents research the factors of the external and internal environment of operation on a volume of current assets and the effects of exposure associated with an excess or deficiency of current assets. Investigated the risks associated with current assets depending on changes in their liquidity.